

Landstinget och kulturen 150 år

MATS O KARLSSON

Kulturkarusellen i jubileumsutställningen "En del av din vardag. Landstinget i Uppsala län 150 år", Upplandsmuseet september 2012 – september 2013. Formgivare Camilla Ed. Foto Olle Norling.

Landstingen i Sverige bildades genom de nya kommunalförfattningarna 1862 och de första landstingsmötena hölls den tredje måndagen i september 1863. Detta var ett led i den omfattande reformering av natio-

nen Sverige som skedde under 1800-talet. Den gamla ståndsriksdagen med adel, präster, borgare och bönder avskaffades och den nya tvåkammarrisdagen började styra riket 1866.

Järnvägsstationen i Uppsala. 1860-talet. Foto Henri Osti. Upplandsmuseet.

Jordbrukarsamhället omvandlades och ersattes gradvis av en gryende industrialisering byggd på nya uppfinningar som till exempel ångmaskinen. Industrier som Kockums, Motala verkstad och, i Uppsala, Gahns kemisk-tekniska fabrik grundlades. Kommunikationerna utvecklades med ångbåtar till sjöss och ett järnvägsnät byggdes. Tågen kom till Uppsala 1866 och till Enköping 1876. Den första telegraflinjen upprättades och postverket moderniserades. Banker, sparbanker och hypoteksföreningar började

etablera sig. De hårt reglerade handels- och skråväsendet ersattes av ökad näringsfrihet.

Ett demokratiskt länsorgan

I städerna fanns sedan länge ett lokalt självstyre även om det var hårt reglerat och allt annat än demokratiskt. På landsbygden hade socknarna under kyrkoherden ansvar och befogenheter och fick 1842 med den allmänna folkskolan och 1847 med fat-

tigvårdslagen nya tunga uppdrag. På länsnivån däremot ersattes inte de gamla landskapstingen med något folkligt inflytande i Axel Oxenstiernas länsreform 1634. Det var kungen och riksdagen med sina tillsatta landshövdingar som styrde och ställde.

I nydaningen av Sverige under första halvan av 1800-talet restes krav i riksdagen om att det behövdes ett demokratiskt organ även på länsnivån. Vid riksdagen 1850–1851 kom historieprofessorn vid Uppsala universitet F. F. Carlson i prästeståndet med ett genomarbetat förslag som knöt ihop den tanken med de gamla landskapstingen och de befintliga hushållningssällskapen, markgångsdeputerade, prövningskommittéerna (en slags revision) och länslasarettens organisation. Borgmästare C. J. Stolpe i borgarståndet föreslog vid nästa riksdag att det skulle inrättas landsting.

Vid 1858 års riksdag bifölls förslaget om landsting med följande motiv: det demokratiska syftet att koppla ihop länsinvånarnas gemensamma vilja med ansvaret för gemensamma ändamål, landstingen kunde avlasta rikets centrala styre, en decentralisering med andra ord och för det tredje kunde landstingen bli en pusselbit i den kommande nya konstitutionen och fungera som valkorporation för riksdagens första kammare.

En begränsad demokrati

Riksdagens beslut om vilka som skulle få delta i val till kommunerna grundades på principen

om vem som betalade skatt. Det innebar att även företag och juridiska personer fick rösträtt. Rösträtt var en förutsättning för valbarhet till de nya församlingarna. Dessutom krävdes bland annat manligt kön, en uppnådd ålder av 25 år samt att inte vara försatt i konkurs.

Reglerna utestängde alltså betydande folklager. Den ”råa massan” ansågs sakna bildning och insikt för den ansvarsfulla uppgiften. Någon större kritik mot rösträttsreglerna framkom inte. Den första kommunala valstatistiken är från 1871. Då hade 10,1 procent av landsbygdens befolkning och 17,7 procent av stadsborna rösträtt. I 54 socknar i landet hade en enda person röstmajoriteten. Risken var således obefintlig att industriarbetare, lantarbetare, torpare, backstugusittare och inhysheshjon skulle ta kommandot.

Landstingets uppgifter

För de nya landstingen angavs exempel på tänkbara uppgifter: den allmänna hushållningen, jordbrukets och andra näringars utveckling, kommunikationsväsendet, hälsovården, undervisning samt allmän ordning och säkerhet. Uppräkningen avslutades med orden ”med mera dylikt”, vilket öppnade för initiativ inom landstingen beroende på lokala förhållanden och behov. Kulturfrågor som samhällsättagande, som är ämnet för denna uppsats, fanns knappast på dagordningen 1862, men rymdes så småningom inom ”med mera dylikt”.

Uppsala Landsting 1909

Uppsala Landsting 1909
Landstinget XII: 4

Stat

Uppsala läns landsting 1909. Uppsala universitetsbibliotek.

Ett halvt steg mot demokratisering

Ståndsriksdagen var ambivalent till kommunalreformen 1862. Den liberala oppositionen stödde den som ett led i den kommande representationsreformen, men även för att den minskade statsmaktens roll.

Regeringsanhängarna stödde reformen för att den avlastade den statliga förvaltningen, men utan att äventyra regeringens makt.

De sociala grupper som satt vid makten hade förstås svårt att släppa den ifrån sig. Det var därför som reglerna om valbarhet,

Minnesmärket över Gustaf Wasa i Kvarnbolund, Läby socken. Upplandsmuseet.

rösträtt och röstgrund infördes. Så hade diskussionen gått redan inför 1810 års riksdagsordning. Argumenten vädrades på nytt inför kommunalreformerna och i 1866 års representationsreform. Ståndssamhället ersattes med ett klassamhälle grundat på förmögenhet och inkomst. Det skulle dröja nästan sextio år innan en på jämlikhet grundad politisk och kommunal demokrati – för både kvinnor och män – såg dagens ljus i Sverige.

De första kulturfrågorna

Landstinget i Uppsala län tog det lugnt och var sparsamt i sina åtaganden de första 40 åren. Det gjorde ingen rivstart som grannlandstinget i Västmanland som på sitt första möte beslöt bygga tre nya lasarett – i Sala, Köping och Norberg. I Uppsala pågick bygget av det nya Akademiska sjukhuset, i Uppsala universitets regi, och det stod färdigt 1867, vilket var en förklaring till att lands-

tingsmännen inte behövde skynda. Stöd till jord- och skogsbruket och till undervisning var de åtaganden som drog kostnader de första årtiondena. Landstinget startade både en folkhögskola och ett seminarium för småskollärarinnor 1876. Idiotanstalten i Rickomberga tillkom 1883.

När landshövdingen 1873 föreslog bidrag med 500 kronor till Upplands Fornminnesförening blev det avslag, men när den inflytelserike landstingsmannen Edvard Casparsson återkom med samma förslag 1874 blev det bifall. Bidraget till Upplands fornminnesförening var avsett för dess beskrivning av länets fornminnen och det utgick därefter årligen. Landstinget tyckte dock att arbetet gick så sakta att det 1890 blev avslag på fortsatt bidrag. Det återupptogs 1895 efter en insats av Claes Annerstedt, landstingsledamot och chef på universitetsbiblioteket Carolina Rediviva.

Samme Casparsson, bosatt på Brunna gård i Vänge, fick 1879 igenom ett anslag på 750 kronor för att inhägna och iordningställa det befintliga Wasa-minnesmärket i Läby socken. Det sattes upp 1835 av Karl XIV Johan med inskriptionen ”Fosterländskt Mannamod Räddade Här Gustaf Eriksson Wasa Under Striden För Fäderneslandet I Juni Månad 1521”.

Landstinget anslag 1200 kronor till framställning av en historisk – topografisk beskrivning av landskapet Uppland år 1900. Bokverket ”Uppland. Skildring av land och

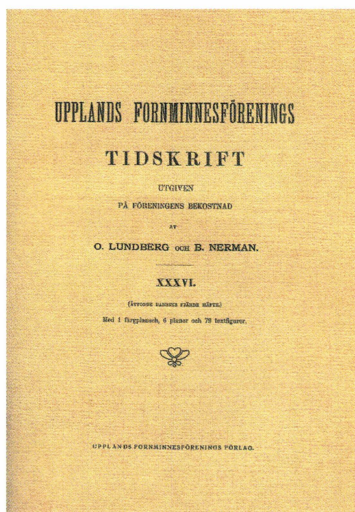
folk” i två band var färdigställt 1909 genom Axel Erdman och Karl Hildebrand och är en gedigen faktasamling av landskapet fram till början av förra seklet.

Större utrymme fick inte kulturfrågorna under de inledande decennierna, men det skulle bli mer och mer och därför väljer jag att disponera återstoden tematiskt och börjar med utgivaren av denna bok.

Upplands fornminnesförening och Upplandsmuseet

Att det blev Upplands fornminnesförening som fick det första kulturbidraget var inte så konstigt – föreningen är nästan jämnårig med landstinget. Den startade 1869 med målet att skapa ett museum för uppländsk kultur. Och den började med att inventera och beskriva länets fornminnen. Det skedde på ideell väg och landstinget hade som framgått inte riktigt förståelse för att det gick så sakta. Flera år knorrades det över att inventeringen inte blev färdig. Föreningen hade en vän i Claes Annerstedt som såg till att det årliga bidraget fortsatte.

När föreningen började sin föremålsinsamling 1909, som senare kallades Upplandsmuseet, förekom ingen medverkan från landstinget. Det fanns heller ingen begäran om stöd. När ärkebiskop Nathan Söderblom var ordförande 1921 anhöll föreningen om och fick sitt årliga bidrag för-

T.v. *Upplands Fornminnesförenings Tidskrift* 1921. T.h. *Läggning av torvtak på loftbod på Gränbygården, friluftsmuseet Disagården, Gamla Uppsala 1930–1931. Foto Paul Sandberg. Upplandsmuseet*

dubblat till 1 000 kronor för att kunna fortsätta ge ut sin tidskrift.

Landstingsbidraget höjdes till 3 000 kronor 1936 efter att föreningen ratat upp flera skäl för detta: museet krävde en intendent, ansvaret för Disagården vid Gamla Uppsala och det behövdes en konsulent som stöttade länets lokala föreningar i deras arbete med att upprätta hembygdsgårdar.

Landsantikvarie anställs och det kostar

Fornminnesföreningen redovisade i sin anslagsframställning 1940 att verksamheten expanderade sedan landsantikvarien Nils Sundquist anställts året innan. Han ansvarade själv för forntid och medeltid och intendenten Nils Ålenius för de folkliga kul-

turminnena och denne var även intendent för Upplandsmuseet och konsulent för hembygdsgårdarna.

Ekonomi blev ett akut problem 1942 då större delen av bidraget från den statliga Lotterimedelsfonden försvann. I landstinget var förvaltningsutskottet berett att utöka anslaget till begärda 5 000 kronor då föreningen annars skulle få svårt att behålla sina båda tjänstemän. Deras löne- och pensionsförhållanden var dessutom dåliga och delvis olösta. Landstingsmötet prutade dock till 4 000 och markerade att landstinget inte var ansvarigt för föreningens tjänstemän.

Föreningens ekonomiska kris fortsatte och den ville 1943 ha höjt bidrag till 7 000 kronor då Lotterimedelsfondens bidrag helt

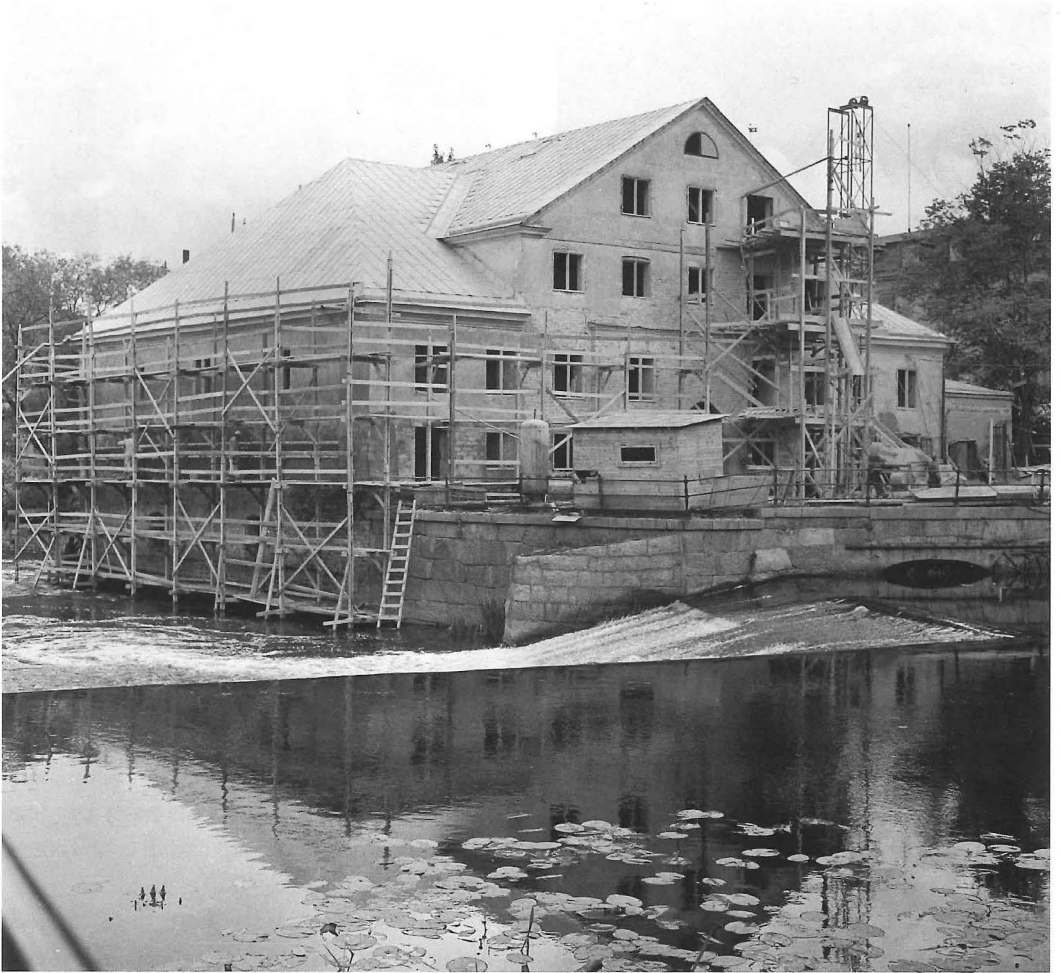

Intendent Nils Ålenius vid Upplandsmuseet visar nyförvärv på Gustavianum i Uppsala 1940. Foto Paul Sandberg. Upplandsmuseet.

föll bort samt att universitetet inte längre ställde lokaler för kansliet till förfogande. Argumentationen förstärktes av jämförelsen att länet var ett av de få där fornminnesföreningen saknade egna såväl expositions-, arkiv- som arbetslokaler. Landstinget beviljade 5 000 kronor som höjdes till 6 000 för 1945.

För 1948 begärdes en höjning till 8 000 kronor motiverat av att föreningen behöv-

de anställa en medarbetare för att avlasta landsantikvariens visningsverksamhet samt att Upplandsmuseets samlingar som under kriget evakuerats till olika platser behövde samlas. Denna gång var förvaltningsutskottet negativt men landstingsmötet generösare och beviljade 6 000 kronor som årligt anslag samt 2 000 kronor extra till att samla samlingarna. Extraanslaget beviljades även 1949.

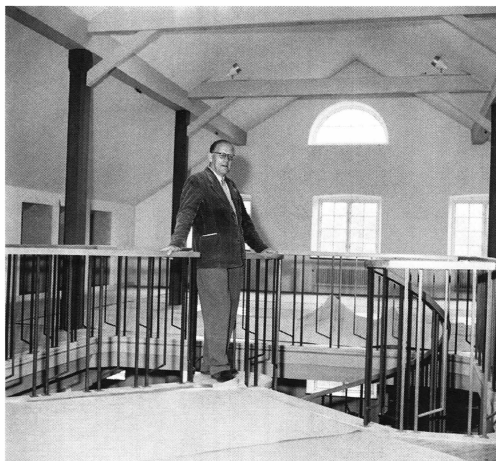

Akademikvarnen under restaurering 1958 för att rymma Upplandsmuseet. Foto Uppsala-Bild. Upplandsmuseet.

Upplandsmuseet får egna lokaler

Uppsala stad tillsatte 1947 en museikommitté under ledning av Ragnar Edenman, som då var ledamot av stadsfullmäktige och sakkunnig i ecklesiastikdepartementet. Den

samlade in föremål och hade uppdrag att skapa ett stadsmuseum. En fyrpartimotion i landstinget 1953 med Elisabet Dillner (H) som första namn föreslog att landstinget och Uppsala stad med gemensamma kraf-

T.v. Landsantikvarie Nils Sundquist i takhallen i det blivande Upplandsmuseet 1958. T.h. Ecklesiastikminister Ragnar Edenman inviger Upplandsmuseet den 13 juni 1959. Foto Uppsala-Bild. Upplandsmuseet.

ter skulle skapa ett ordentligt stads- och landskapsmuseum byggt på samlingarna hos Upplands fornminnesförening. En likartad motion väcktes i stadsfullmäktige av tre ledamöter från Högerpartiet. Upplandsmuseet förde en relativt undanskymd tillvaro med samlingarna spridda i hyrda lokaler och utan egna permanenta utställningslokaler. Stadens museikommitté utökades med två ledamöter från landstinget och den lade 1954 fram sina förslag.

Den allra första interpellationen i landstingets historia ställdes 1955 och handlade just om Upplandsmuseet. Det var folkpartisten Lennart Hartmann, som även var redaktör vid *Uppsala Nya Tidning*, som ville veta hur långt museiprojektet hade avancerat då han förväntat sig beslut vid detta

landstingsmöte. Svaret från förvaltningsutskottets ordförande Arthur Elmroth (S) innehöll nyheten att den tillsatta beredningskommittén bestämt sig för var museet skulle ligga – i saluhallsområdet alldeles intill Fyrisån. Utöver den kraftigt nedgångna Akademikvarnen planerades en ny byggnad på Saluhallens plats som skulle ge utrymme för konstsamlingen.

I denna beredningskommitté satt de ledande politikerna från staden och landstinget: Tycho Hedén (S) och Herbert Lundh (H) respektive Arthur Elmroth (S) och Ferdinand Nilsson (BF). Positiva beslut 1956 i både landstinget och stadsfullmäktige var således väl förankrade. Tanken var en etappvis utbyggnad, med början i kvarnen som upplåtits på femtio år till staden av uni-

Gravklot och gravstenar i entréhallen, Upplandsmuseet 1959. Foto Ola Ehn. Upplandsmuseet.

versitetet. Kvarnen skulle inrymma museets kulturhistoriska delar. Konsten fick komma i en senare etapp – som 2012 ännu inte infunnit sig!

Kostnadsfördelningen mellan parterna blev: Uppsala stad stod för 45 procent, landstinget för 40, Stockholms läns landsting 10 och Upplands fornminnesförening 5 procent. Dessa bildade Stiftelsen Upplandsmuseet som 1959 kunde öppna det nya museet som invigdes av Ragnar Edenman, då bliven ecklesiastikminister. Arthur Elmroth blev ordförande i stiftelsens styrelse.

Upplands fornminnesförening fortsatte begära höjda anslag till sin verksamhet men landstinget prutade och manade till nära samverkan med museet. I sina budgetframställningar 1963 var föreningen och stiftel-

sen lyhörda och redovisade sin samordning. Sexton år senare tog museet över föreningens verksamhet och personal och landstinget kunde därefter ge ett gemensamt anslag.

Delade huvudmannaskap ett bryderi

Stiftelsen Upplandsmuseet började med fyra huvudmän; två landsting, en stad och en fornminnesförening. Stockholms läns landsting drog sig ur 1979 för att satsa på sitt eget länsmuseum. Fornminnesföreningen integrerades med museet och den nya kostnadsfördelningen blev 55 procent för Uppsala kommun och 45 procent för landstinget. Fornminnesföreningen var fortfarande representerad i stiftelsens styrelse. Fördelarna med att både det länsomfattande landstinget och den stora värdkommunen stod som huvudmän var uppenbara; två starka parter som kände ansvar för både verksamhetens innehåll och ekonomin.

Nackdelarna visade sig när huvudmännen inte var helt eniga. Om det gällde ekonomin betydde det att den som ville minst bestämde nivån eftersom den procentuella fördelningen skulle hållas. När det var olika politiska majoriteter i kommunen och landstinget kunde detta var särskilt problematiskt. Även vid sidan om de konkreta besluten blev det stundtals svårigheter för institutionens ledning att avgöra vilken huvudmans intentioner man skulle lyssna till. Draget till sin spets kunde kommunen önska sig mer om stadens historia medan

landstinget värnade om att länets alla delar ska synas lika mycket.

Denna problematik gällde inte bara museet utan den kom igen också för teater, konst och musik. Ett samlat grepp togs i slutet av 1980-talet av landstinget och Uppsala kommun med inriktning att renodla huvudmannaskapen. Det starka sambandet mellan läns museet och konstmuseet och önskemålet om att dessa skulle rymmas i samma institution – som fallet är i de flesta andra län – ledde till ett förslag 1988 om sammanslagning men fortsatt delat ansvar mellan landstinget och kommunen. I sista stund återremitterades ärendet och fortsatta underhandlingar resulterade i att landstinget blev ensam huvudman för Upplandsmuseet 1994, medan Uppsala kommun tog ansvar för konstmuseet.

Hyran ska betalas men gratis entré

Universitetets gratisupplåtelse av Akademikvarnen på femtio år tog slut 2006. Även om försök gjordes att förmå universitetsledningen till en förlängning började Akademiförvaltningen debitera museet för hyra, vilket krävde ökade landstingsbidrag. I kulturnämndens budget för 2012 var Upplandsmuseet den största enskilda stödmotagaren, 19,4 miljoner kronor, motsvarande 23 procent av nämndens hela anslag.

Landstinget beslöt 2005 i oenighet att slopa entréavgifterna på Upplandsmuseet. Det var den röd-gröna majoriteten som ville

sänka trösklarna och öka tillgängligheten för alla. De borgerliga partierna röstade emot vid landstingsmötet. Centern ville istället satsa på gratis buss till Upplandsmuseet för skolklasser, och fick med sig landstinget på principen. Kulturnämnden fick därför ett örönmärkt anslag för att – i samarbete med Upplands Lokaltrafik och skolorna – underlätta billiga gruppresor till inte bara museet utan till många kultur- och folkhälsoaktiviteter i länet.

Olands hembygds-gille begärde 1956 bidrag med 193 000 kronor för byggnadsarbeten på Gammel-Gränome 1700-tals gård. De tre landstingsmännen från trakten Enar Jansson (S), Birger Werner (H) och Artur Pettersson (BF) tog detta som sin motion. Förvaltningsutskottet föreslog avslag. Landstingsmötet gav dock på undervisningsutskottets förslag förvaltningsutskottet bemyndigande att lämna bidrag till uppvärmningsanordningen för huvudbyggnaden om Olands kommun garanterade de årliga driftskostnaderna. Hembygds-gillet fick 24 025 kronor 1957.

Hemslöjdsrörelsen

Hemslöjdsföreningen i Uppland påpekade 1932 att den haft oförändrat anslag med 1500 kronor sedan starten 1916. En fördubbling vore önskvärd. Undervisningen i

”Skoklostertyg”. Vävprov i hemslöjdsamlingen, insamlad av Uppsala läns hemslöjdsförening 1929. Upplandsmuseets samlingar.

Kvinnliga slöjdskolans vävkurs i Uppsala, 1940-talet. Upplandsmuseet.

hemslöjd ökade, och försäljningen av hemslöjdens produkter räckte inte för att finansiera föreningen. Landstinget lät sig inte övertalas, det blev oförändrat stöd.

Hemslöjdsföreningen anhöll 1945 om ett utökat anslag med 2 000 kronor för att anordna tjugo sticknings- och tre vävkurser. I utbildningsutskottet blev det 3–3 i omröstningen om bidrag skulle ges med 1 000 eller 2 000 kronor. Vid landstingets behandling stred Anna Beckman (H) för 2 000 kronor och fick stöd av Primus Wahlmark (S) och Ingrid Osvald (FP) mot utskottets 1 000 kronor. Voteringen slutade med 19–9, medan tre avstod, för det högre anslaget. Det var socialdemokrater som röstade emot.

Landstinget förband sig 1970 att bidra till lönen för läns hemslöjds konsulenten –

det var ett villkor för statsbidrag. Konsulenten skulle väcka intresse för hemslöjden och dess traditioner och se till att kunskaperna fördes vidare till nya generationer. En ny tjänst för den hårda slöjden tillkom på 1990-talet och båda tjänsterna knöts till Upplandsmuseet.

Medicinhistoriska museet

Elisabet Dillner var åren 1935–1954 föreståndare och rektor för Uppsala sjuksköterskehems sjuksköterskeskola. Hon byggde på egen hand upp stora medicinhistoriska samlingar med material från hela Sverige och delar av världen som hon senare donerade till sjuksköterskeskolan.

Sjuksköterskor vid Akademiska sjukhuset, Uppsala. 1920-talet. Medicinhistoriska museet.

Moderaterna Raija Hynninen och Lenart Sunnerholm motionerade 1982 om att de dillnerska samlingarna måste tas om hand mer permanent. Upplandsmuseet påminde om att även andra samlingar inom Akademiska sjukhuset och Ulleråkers sjukhus borde bevaras och visas för eftervärlden. Kirurgprofessorn Lars Thorén och hans hustru Ingrid samlade på eget initiativ stora mängder medicinhistoriskt material som förvarades inom Akademiska sjukhuset.

En arbetsgrupp, där universitetet och

landstinget samarbetade, föreslog 1988 att det skulle bildas en stiftelse med uppgift att inom två år öppna ett medicinhistoriskt museum i överläkarvillan på Akademiska sjukhuset. Stiftelsen kom till stånd med Uppsala universitet, landstinget och Medicinhistoriska föreningen som stiftare. Upplandsmuseet har en adjungerad representant i styrelsen.

Tidsplanen visade sig vara alltför optimistisk. Medicinhistoriska museet fick så småningom lokaler i den forna administrationsbyggnaden för Ulleråkers sjukhus och in-

vigdes 1995. I samma byggnad fanns ett psykiatrihistoriskt museum. Ett samgående mellan de båda museerna kommer att ske under 2013.

Biblioteken

Sockenbibliotek fick ett visst uppsving genom folkskolereformen 1842, men de förde en tynande tillvaro. Sjuttio av 86 uppländska socknar hade bibliotek 1870, med tillsammans 11 007 band eller i medeltal 157 böcker. De gryende folkrörelserna, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen, satte mot seklets slut upp egna bibliotek som hölls öppna för allmänheten.

Föreningen för folkbibliotek och läsestugor anhöll 1902, utan framgång, om landstingsstöd till vandringsbibliotek. När landstingsmannen Carl Höök från Rasbo tog upp samma ärende ett par år senare gick det bättre. Det fanns redan statsbidrag till vandringsbiblioteken. Landstinget beviljade stöd till minst sex vandringsbibliotek under förutsättning att föreningar eller enskilda bidrog med samma summa. Bidragen hanterades av styrelsen för folkhögskolan.

Riksdagen bestämde 1929 att varje län skulle förses med ett centralbibliotek med uppgift att stimulera och hålla viss kontroll över folkbiblioteken. Genomförandet gick långsamt; staten hade ont om pengar till statsbidrag.

Uppsala stads biblioteksstyrelse med Karl Söderberg (S) som ordförande och

*Stadsbiblioteket i Uppsala, barnavdelningen, 1950.
Foto Uppsala-Bild. Upplandsmuseet.*

Paul Harnesk som stadsbibliotekarie ansåg sig 1945 ha goda chanser att bli länets centralbibliotek eftersom tolv andra län redan fått bidrag till sådana. I de nya lokalerna på Östra Ågatan hade plats reserverats för bland annat vandringsbibliotek. Det fanns 174 kommun-, förenings- och studiecirkelbibliotek i länet vid krigets slut. Biblioteksstyrelsen fick 5 000 kronor av landstinget.

Centralbiblioteket kom till stånd, och begärde 1950 högre anslag för att köpa en tjänstebil som skulle underlätta kontakten

Stadsbibliotekets bokutlåning till äldre. Uppsala 1954. Foto Uppsala-Bild. Upplandsmuseet.

med landsbygdslbiblioteken. Landstinget ville avvakta de nya storkommunerna som skulle bildas 1952. Efter överläggningar med de nya kommunerna fick centralbiblioteket 1954 köpa en Volvo herrgårdsvagn för 10 000 kronor. Extra medel anslogs för att förbättra bokbeståndet på kronikerhemmen och för cirkulation av böcker från centralbiblioteket bland vårdinrättningarna. Länsbiblioteket fick en stor och viktig roll när den interna kulturverksamheten byggdes ut inom landstingets verksamheter. Utlåningen från vandringsbibliotek var i stort oförändrad åren 1955–59 med 23 000 lån per år medan utlåning på sjukhus och sjukhem mångdubblats från 2 640 till 16 571 och fjärrlån från centralbiblioteket från 10 825 till 18 018. En ny och större egen bil inköptes.

Länsbibliotek blev den nya beteckningen 1966. Deras roll för kompetensutvecklingen inom folkbiblioteken har stärkts genom nätverk, seminarier, rådgivning och handledning, studiebesök och fortbildning i fleråriga projekt. Deras roll för den kompletterande mediaförsörjningen är fortsatt viktig. Länsbiblioteken spelar en stor roll i det nationella system som biblioteksverksamheten utgör. Vanliga specialistkompetenser på länsbiblioteken är barn och ungdom samt frågor om tillgänglighet – både den fysiska, sociala och kulturella.

När huvudmannaskapet för kulturinstitutioner renodlades hamnade länsbiblioteket under landstinget. Personalen, som dittills hört till stadsbiblioteket i Uppsala men finansierats med stats- och landstingsbidrag, blev 2001 anställda av landstinget, men fortfarande med arbetsplatser på stadsbiblioteket.

Som ett resultat av strävandena att vidga länen till större regioner kan det tvååriga samarbetsavtalet 2010 mellan Länsbiblioteken i Uppsala och Gävleborg ses. Det innebär att länsbibliotekarien i Uppsala blev chef för båda länsbiblioteken och att resurserna samordnades. Försöket utvärderas under 2012 och resultatet blev att avtalet upphörde.

Folkbildning

IOGT-distriktet äskade 1918 anslag till de studiecirklar, egna och ABF:s, som funnits

Kursavslutning på ABF i Söderfors, juni 1973. Arbetarbladet, Tierp. Upplandsmuseet.

i länet ett par år. Landstingsbidraget borde vara lika stort som statsbidraget och ges i form av inbundna böcker. *Upsala Nya Tidnings* chefredaktör Axel "Koftan" Johansson (FP), nybliven landstingsman, tog framställningen som sin motion. Den bifölls och 645 kronor anslogs, vilket motsvarade 15 kronor per cirkel. Det höjdes några år senare till 25 kronor per studiecirkel, och blev ett stående inslag i landstingets stödverksamhet.

Eftersom det på den här tiden varken fanns kulturnämnd eller några tjänstemän krävdes att någon ledamot i landstinget motionerade för att en fråga skulle tas upp till behandling. Primus Wahlmark (S) blev en trägen motionär för studiecirkelbidraget. Kostnaden för landstinget ökade under 1930-talet från 4 000 till 6 000 kronor.

Studiecirkel i Tierp 1967. Arbetarbladet, Tierp. Upplandsmuseet.

Varför inte ge landstingsbidraget för inköp av böcker till ett folkbibliotek i stället? Det föreslog stadsbibliotekarien i Uppsala Paul Harnesk 1944. Det skulle stärka biblioteken och befria studieförbunden från att ta hand om de inköpta böckerna. Studiecirkelarna hade ju tillgång till böckerna på biblioteken. Landstinget gick på Harnesks linje.

Statsbidragen till folkbildning höjdes 1947 och Landstingsförbundet kom med sin första rekommendation om landstingens bidragsgivning. Landstinget i Uppsala bestämde sig för att behålla sitt stöd trots de ökade statliga bidragen.

Konsulenter och kraftigt höjda bidrag

ABF-distriktet ansökte 1945 om bidrag för att anställa en instruktör på halvtid. En

sådan skulle kosta 3 000 kronor i lön och 1 000 kronor i resekostnader. ABF i länet hade då 32 bibliotek med tillsammans 16 627 band, 17 lokalavdelningar och 146 studiecirkel hade genomförts 1944/45. Landstinget biföll enhälligt sedan ordet instruktör bytts ut mot konsulent! Studieförbundet SLS, en föregångare till Vuxenskolan, hade 1947 vuxit sig så stort att det fick bidrag till en halv konsulenttjänst. Jordbrukare Ungdomens Förbund, JUF, och IOGT:s studieråd följde efter några år senare.

Studiecirkelverksamheten ökade 1954 i Uppsala län med hela 27 procent mot 15 procent i landet som helhet. Landstingets nya bidragsregler var sannolikt en viktig förklaring. Stödet till folkbildningen fortsatte att växa under lång tid framåt. I Landstingsförbundets rekommendation 1971 ingick ett extra timstöd på en krona till prioriterade studiecirkel inom vissa ämnen. Ett särskilt stöd för kulturarrangemang kom på 1980-talet. Stödet till studieförbunden tog i slutet av 1970-talet mer än en tredjedel av hela kulturbudgeten. Andelen har sjunkit till tolv procent 2012.

Regelverket omarbetades 2002 i samverkan med studieförbunden. Fyrtio procent av bidragen skulle användas för utveckling av prioriterade områden som 2004 gällde pedagogiskt utvecklingsarbete, nytänkande, fånga upp nya grupper, inriktning mot prioriterade grupper som invandrare, funktionshindrade, arbetslösa, barn och ungdomar.

Studiedistriktet fick 2012 bidrag med drygt 10 miljoner kronor. Som en jämförelse kan nämnas att det i 1979 års kulturbudget var 3,2 miljoner vilket i 2012 år penningvärde skulle ha motsvarat 11,4 miljoner kronor. Folkbildningen har alltså förlorat mycket i relativa termer men i stort behållit köpkraften hos bidragen.

Folkuppfostran med bredd

Läroverkläraren Carl Cederblad i Uppsala gick i spetsen för en bred folkbildning. Han bildade Institutet för folkbildningsforskning och han var redaktör för Verdandis populärvetenskapliga småskrifter. Han var även styrelseordförande i Upplands folkhögskoleförening och bildade 1924 det närstående Upplands föreläsningsförbund. Båda organisationerna stöddes av landstinget under 1920- och 1930-talen.

Uplands kulturnämnd bildades 1930 för att samla ideella organisationer inom folkbildning och folkuppfostran. Nämnden hade året därpå inte mindre än tusen anslutna organisationer i Uppsala och Stockholms län. Rektorn på Wiks folkhögskola Sven Kjersén, var den drivande kraften.

Propagandakurser i trakter som saknade kultur nästan helt; förberedande kurser för att få i gång regelbunden föreläsningssamhet; instruktörsarbete för att samordna och undvika konkurrens inom det lokala kulturlivet – det var några av Uplands kulturnämnds prioriteringar.

Initiativet fick från början stöd av Tycho Hedén (S) och Axel Johansson (FP). Landstinget prutade på nämndens begärda bidrag, men visade senare mer uppskattning. I början av 1940-talet samordnade Uplands kulturnämnd sin verksamhet med Uplands föreläsningförbund och Uplands folkhögskoleförbund.

Andra världskrigets utbrott påverkade starkt det svenska samhället. Staten byggde upp en särskild organisation med uppgift att stärka befolkningens psykologiska motståndskraft. Folkberedskapen, som den kom att heta, etablerade ett kontaktnät i samtliga kommuner i landet.

Uplands kulturnämnd anhöll om höjt bidrag med hänvisning till Folkberedskapen. Landstinget ställde sig kallsinnigt, men argumentet att pengarna företrädesvis skulle gå till "verksamhet som föranleddes av rådande förhållanden" tog skruv. Sven Kjersén var dessutom Folkberedskapens länsombud. Han ordnade möten och besökte många orter i länet där han startade studiecirklar i "den svenska livsformen".

Bildningsförbundet

Uplands kulturnämnd fick 1945 gehör för att det skulle bildas ett Uppsala Läns Bildningsförbund. Samtliga organisationer som hade anslag från landstinget anslöt sig när Bildningsförbundet startade. Stödet från landstinget räckte till att anställa fil.mag.

Åke Leander som kursföreståndare och sekreterare med ett arvode på 1200 kronor. Leander stannade fyra år. Han blev 1959 den förste rektorn när föreningen Norden startade Biskops-Arnö folkhögskola.

Riksdagsbeslutet 1963 om stöd till folkbildningen lade flera uppgifter på länsbildningsförbunden. De tog över föreläsningföreningarnas roll och anordnade fler kurser. Landstinget visade följsamhet och ökade sitt anslag med drygt 70 procent.

När Bildningsförbundet 1968 fick nye landshövdingen Ragnar Edenman som ordförande gav det råg i ryggen. I sin begäran om kraftigt höjda anslag, citerades departementschefen Edenmans ord om den aktiva statliga kulturpolitiken! Landstinget lät sig inte imponeras utan tog sig friheten att pruta. Edenman blev inte långvarig som ordförande och Bildningsförbundet blev i huvudsak en samorganisation för studieförbundet.

I landstingets kulturutredning 1979 ställdes den känsliga frågan om inte studieförbunden själva borde ta ställning till hur stort behov de hade av att samordna sig via Bildningsförbundet. Trots allt var det inom ramen för det samlade landstingsstödet till folkbildning som förbundet finansierades.

Bildningsförbundet levde kvar som intresseorganisation för studieförbunden, folkhögskolorna och länsbiblioteket, men har de senaste dryga trettio åren fått nöja sig med lägre anslag.

Aktiveringsterapi

Landstingsassistenten Gunnar Söderström med ansvar för bildnings- och kulturfrågor fick i början av 1950-talet under en studieresa i England kännedom om begreppet "cultural therapy". Studiecirklar, bildkonst, musik och litteratur användes metodiskt i omvårdnads- och rehabiliteringsarbetet på flera engelska sjukhus. Något motsvarande fanns knappast alls inom svensk sjukvård vid den tiden visade en av Söderström gjord enkätundersökning.

I en folktopartimotion 1953 föreslogs att bildningsverksamhet skulle användas som sysselsättningsterapi inom landstingets verksamheter och bedrivs av studieförbund. Landstingets bildningsnämnd var positiv och formerna utreddes. Liberala studieförbundet fick 1954 på försök starta med föreläsningar, konserter och studiecirklar. Bildningsnämnden tillstyrkte en fortsättning och regler upprättades "för denna verksamhet som var gagnelig för patienterna".

Ledaren för försöket Johanne Grieg-Cederblad sammanfattade i sin rapport: "min bestämda uppfattning är den att psykisk förströelse- och bildningsterapi vid länets sjukhus vid sidan av den manuella terapin har en stor mission att fylla. Med hjälp av en sådan terapi kan patienterna befrias från sin känsla av instängdhet, hopplöshet, från malande tankar och oro. I stället får de blicken vänd ut mot livet och samhället."

Bildningsnämnden föreslog och landstinget godkände 1955 regelverket: landstinget gav bidrag med 1:50 kronor per cirkeltimme som motsvarade deltagaravgiften samt materialkostnaderna utöver statsbidraget. För föreläsningar och underhållningsprogram skulle Bildningsnämnden stå för kostnaderna. En samarbetskommitté bildades av Bildningsnämnden och studieorganisationerna och en aktiveringsterapeut skulle anställas av landstinget.

Cirklarna inom bildningsterapi ökade första året från 55 till 66, föreläsningarna från 25 till 47 och underhållningsprogram från 42 till 101. Anslaget ökade med 50 procent till 15 300 kronor. Antalet cirklar 1957 var 118. Anslaget fördubblades till 1960. Länsbiblioteket involverades i verksamheten genom satsningar på patientbiblioteken, litteraturcirklar och författarböcker. Förvaltningsutskottet reagerade 1965 på att så stor del av studiecirkelarna försiggick på det statliga mentalsjukhuset Ulleråker som ännu inte hörde till landstingets ansvar.

Undervisnings- och bildningsnämnden slog larm 1967 om att tjänsten som bildningsterapeut inte inrättats på landstingskansliet. Den upprätthölls genom arvodesbefattningar trots att verksamheten pågått sedan 1954. Förvaltningsutskottet bemyndigades inrätta tjänsten. Namnbytet till aktiveringsterapi, och därmed tjänsten till aktiveringsterapeut, gjordes 1969. Kai Nolgård var innehavare av tjänsten och hon blev den

eldsjäl som från 1965 utvecklade verksamheten på bred front inom hela landstinget. Hon insåg tidigt vikten av att involvera och motivera personalen för kultur och bildning. Deras attityd betydde mycket både för att väcka deltagarnas intresse och för att skapa goda förutsättningar för cirkeledare och besökande kulturarbetare. Efter ihärdigt lobbyarbete ingick så småningom inslag om kultur i vården i utbildningarna på både gymnasienivå och vårdhögskolan liksom i vidareutbildningar.

Under 1970-talet bytte aktiveringsterapien namn till intern kulturverksamhet och den 1971 inrättade kulturnämnden var politiskt ansvarig. Verksamheten 1971 nådde 23 vårdinrättningar med 9 957 studietimmar, 212 kulturprogram och 23 utställningar producerade av Upplandsmuseet och länsbiblioteket. Antalet studietimmar tredubblades under 1970-talet.

I kulturutredningen 1978 fick verksamheten starkt stöd och Folkpartiet och Centern föreslog att den skulle få en budget motsvarande en procent av sjukvårdens kostnader som en parallell till regeln för den konstnärliga utsmyckningen. Detta förslag fick dock inte något bredare stöd.

Kultur i vården är det senaste namnet på verksamheten som krympt i takt med att omfattningen på landstingets berörda verksamheter har minskat. Genom de så kallade ädelreformerna på 1990-talet fördes äldre- sjukvården, omsorgerna och delar av psyki-

Trio X, Musik i Uppland, spelar på Enköpings sjukhus 2007. Foto Lennart Engström.

atrin över till primärkommunerna. Omfattningen av landstingets kultur i vården 2012 är 800 000 kronor varav hälften används för studiecirkelar och räcker till omkring 2 500 studietimmar. En samverkan i nätverk sker med länets kommuner som samtliga i någon form har kulturaktiviteter inom sina vårdenheter.

Sång och musik

Tre inflytelserika landstingsmän – Ulrik Quensel (H), Primus Wahlmark (S) och Axel Johansson (FP) – pläderade 1923 för att ge Upplands sångarförbund 500 kronor. Det blev nej från ett oenigt landsting – det krävdes nämligen två tredjedels majoritet för nya anslag. Senare gick det bättre, och därefter har bidraget beviljats varje år.

Med Ragnar Edenman som ny ordförande i Sångarförbundet fördubblades stödet 1957.

Upplands musikcirkelförbund ”verkade för det folkliga musiklivets höjande genom att tillhandahålla kvalificerade lärare åt musikcirklar”. Det bildades i slutet av 1920-talet och bad om bidrag från landstinget 1937. Tycho Hedén (S) som gärna stödde initiativ inom kulturområdet gjorde deras ansökan till sin motion. Det fanns sexton pågående cirklar i länet och det blev stöd med 500 kronor.

Förbundet ansökte under kriget om fördubblat bidrag och menade att musikcirk-larna i högsta grad måste ses som ”andlig beredskap”. Med känsla för de bärande argumenten framhöll förbundet som anmärkningsvärt att verksamheten kunnat upprätthållas trots de svåra tiderna. Deras cirklar hade medverkat vid fosterländska fester, vid Finlandsaftnar och Norgeaftnar. Landstinget lät sig bevekas.

En fyrpartimotion ville 1954 öka landstingets stöd till musikundervisning och musikbildning. Länets enda kommunala musikskola fanns i Enköping. Bildningsförbundet fick anslag till en egen musikkonsulent – med Ivar Rondin som förste innehavare – som fick undervisa deltid på Wik och resterande tid arbeta ute i länet.

Socialdemokraterna föreslog 1968 ett landstingsbidrag med 50000 kronor till en kammarorkester för länet. Efter förhandlingar med Uppsala stad bildades Uppsala

kammarorkester, med director musices vid Uppsala universitet Carl-Rune Larsson som dirigent. Orkestern fick 25000 kronor av landstinget. I mitten av 1970-talet bildade landstinget och Uppsala kommun Upplands musikstiftelse som fick ansvaret för kammarorkestern. Landstinget stod för 35 procent av totalkostnaden, vilket för 1977 betydde 223000 kronor.

Musik i Uppland

Staten och Landstingsförbundet kom 1986 överens om att regionmusiken, till stor del bestående av före detta militärmusikkårer, skulle tas över av landstingen. Statsbidraget som följde med till Uppsala län var drygt sex miljoner kronor första året. Moderaterna och Folkpartiet motsatte sig att landstinget skulle ta på sig uppgiften.

Musik i Uppland bildades som en stiftelse med två huvuduppdrag: att ta över verksamheten i Upplands musikstiftelse med bland annat kammarorkestern, och att ansvara för den del av regionmusiken som förts till länet. Eftersom renodling av huvudmannaskapen inom kulturområdet pågick vid denna tid kom landstinget och Uppsala kommun överens om att landstinget skulle ansvara för musikinstitutionen mot att kommunen ensam tog ansvaret för Uppsala stadsteater.

Uppsala kammarorkester har en årlig serie med tio konserter i Uppsala men Musik i Uppland är också mycket aktiva i länets

Turné Konserterkarusellen, Musik i Uppland. The Real Group ger konsert på Skutskärs Folkets Hus den 22 mars 2012. Foto Larsgöran Svensson

skolor och ger offentliga konserter med stor bredd på många platser. Uppsala kammarorkester med sex musiker och Trio X är 2012 stiftelsens två egna ensembler där Trion ofta samarbetar med frilansartister.

När musikens hus – Uppsala Konsert och Kongress – stod klart 2007, flyttade Musik i Uppland över både kammarorkesterns konserter och sin administration dit.

Staten har på senare år minskat sitt anslag i strid med överenskommelsen 1986, vilket gjort att landstinget tvingats öka sin

finansiering bland annat för att värna kammarorkesterns fortlevnad. I kulturnämndens budget för 2012 fick Musik i Uppland drygt 10 miljoner kronor eller cirka 12 procent av nämndens landstingsanslag.

Konst

Uplands konstförening bildades 1934 för att stimulera intresset för konst. Den hade 600 medlemmar och ordnade utställningar,

föredrag, inköp och utlottning av konst. Föreningen med Elias Stenius som ordförande sökte – och fick – bidrag från landstinget första gången 1943 med hänvisning till sina uppskattade vandringsutställningar med uppländsk konst till skolor. Framställningen backades upp av att Ingrid Osvald (FP), Tycho Hedén (S) och Anna Beckman (H) tog den som sin motion och bidraget bestämdes till 750 kronor. Året därpå missade föreningen att ansöka men landstinget kompenserade det med lite extra pengar för 1946.

Den planerade utvidgningen av Upplandsmuseet med en konstavdelning på Saluhallsområdet kom som bekant aldrig till stånd. Uplands konstförening med Karl Söderberg som ordförande och Ingrid Johansson som intendent underströk 1963 att så länge ett konstmuseum saknades var det väsentligt att Konstföreningen fick resurser att systematiskt köpa in konst av särskilt värde för staden och Uppland, bevara och visa den. Från 1967 delades landstingsbidraget upp i två delar: 5 000 kronor till verksamheten och 8 000 kronor till inköp av konst.

Konstföreningen flyttade 1973 in i före detta hotell Gillet, i lokaler som gav möjlighet att ha flera utställningar samtidigt. Uppsala kommun tog större delen av hyreskostnaderna.

Konstfrämjandet etablerade sig i länet 1973 och fick efter politiskt motstånd, främst i Uppsala kommun, bidrag från

landstinget för första gången 1976. När landstinget kraftigt minskade bidraget 2009 tvingades Konstfrämjandet upphöra med sin verksamhet.

Stiftelsen för ett konstmuseum i Uppsala bildades 1981 av Uppsala kommun, landstinget och Uplands konstförening. I slutet av årtiondet kom förslaget att Upplandsmuseet och Konstmuseet skulle gå samman, men det realiserades aldrig. I stället blev det skilda huvudmannaskap: landstinget tog hundraprocentigt ansvar för Upplandsmuseet medan Uppsala kommun tog hand om Konstmuseet som 1995 flyttade in på Uppsala slott.

Frågan om ett samgående mellan museerna utreddes på nytt 2011 efter gemensamt uppdrag från kommunen och landstinget och utredaren föreslog ett sådant. Något beslut i ärendet har när detta skrivs i augusti 2012 inte fattats.

Konstnärlig utsmyckning

Landstingets allra första anslag till konstnärlig utsmyckning gavs till Wiks folkhögskola 1945 för den nybyggda matsalbyggnaden. Anslaget prutades något och förvaltningsutskottet framhöll att uppländska konstnärer skulle anlitas i första hand. Hälso- och sjukvårdsstyrelsen ville drygt tio år senare samordna konstinköpen inom landstinget, som man varmt stödde, och ta hjälp av särskilda sakkunniga. Styrelsen föreslog ett anslag på 25 000 kronor för 1957,

Konstnärlig gestaltning av Enköpings ambulansstation. Konstnär Pia Sandström 2009. Foto Olle Norling.

vilket anslogs även om Ferdinand Nilsson (BF) tyckte att 10 000 kronor borde räcka. Anslaget var förbrukat 1960 och fylldes på med 10 000 kronor.

Socialdemokraten AGA Carlsson föreslog 1970 att landstinget skulle följa den så kallade enprocentsregeln: en statlig rekommendation att minst en procent av budgeten för nybyggen och ombyggnader skulle gå till konstnärlig utsmyckning. Regeln

introducerades redan på 1930-talet. Förslaget bifölls, men landstinget undantog utrustningskostnaderna från beräkningsunderlaget för procenten. Ansvaret för den konstnärliga utsmyckningen flyttades över från centrala byggnadskommittén till kultur nämnden 1981.

Kulturnämnden inventerade 1976 behovet av kompletterande konstnärlig utsmyckning inom landstingets redan färdiga

Målning på glaslaminat av Ann Makander 1999. Entrén till akutmottagningen vid Tierps vårdcentrum.
Foto Olle Norling.

lokaler, och kom fram till att det behövdes 900 000 kronor under en femårsperiod för att nå upp till samma standard som i nybyggnationerna. Summan prutades av landstinget till knappt hälften.

En precisering gjordes 1989 av reglerna för konstnärlig utsmyckning enligt enprocentsregeln. Alla landstingets lokaler skulle ha en konstnärlig utsmyckning som motsvarade en procent av byggkostnaden. Undantag kunde göras för tekniska lokaler och

lokaler för uthyrning till annan. För äldre och hyrda ej utsmyckade lokaler skulle cirka 20 procent av enprocentsanslaget årligen anslås till kulturnämnden som fördelade det mellan objekten.

Resultatet av den konstnärliga utsmyckningen har blivit en imponerande "länets konsthall" spridd i landstingets lokaler fyllda med konst av god kvalitet. Många kända svenska konstnärer från de senaste femtio åren finns representerade. Konstnärerna

Dansfestival 1995 i samarbete mellan Kultur i länet och Uppsala Länsteaterförening. Foto Lennart Engström.

och de konstnärliga konsulterna engageras i de större projekten på ett tidigt stadium för att deras bidrag ska bli en integrerad del i färgsättning, materialval och utrustning.

Teater

Bondeförbundet med Håkan Håkansson i spetsen pläderade 1950 förgäves för att ge 1 000 kronor till turnerande teater i länet.

De ihärdiga motionärerna lyckades så småningom förankra förslaget i Bygdeteaterns länskommitté där även ABF fanns med. Landstinget ställde upp med 4 000 kronor. Turnéverksamheten återrappoterade 1953 att föreställningar getts på 35 platser i länet med bland annat August Strindbergs "Påsk". Bygdeteatern räknade 1958 med att köpa sina 24 föreställningar från Uppsala stadsteater för 900 kronor stycket. Bygdeteaterns bidrag 1959 var 5 000 kronor.

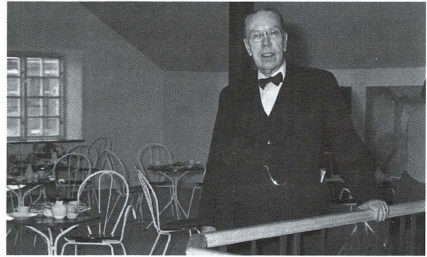
Bygdeteatern upphörde och Uppsala läns turnéteaterkommitté tog vid på 1960-talet. Kommittén hade bred sammansättning med studieförbund, ungdomsorganisationer och lokalhållande föreningar. Tillsammans med Uppsala stadsteater inventerades lokaler i länet som kunde ta emot teater.

En länsteaterförening inom Riksteatern bildades 1971 med eldsjelen Gösta Lindström i Grillby som ordförande. Den tog över verksamheten i mer varaktiga former och förmedlade landstingsbidraget till de lokala teaterföreningarna. Den kunde 1988 etablera ett litet kansli i Uppsala som ger stöd till lokala teaterföreningar, skolor och andra arrangörer. För 2012 fick föreningen knappt 1,3 miljoner kronor i landstingsbidrag.

Kulturpolitikern Tycho Hedén

Drätselkammarens ordförande i Uppsala stad 1939–1959 var socialdemokraten Tycho Hedén. Han var också landstingsman från 1927 till sin död 1962. Till yrket var han målare och han blev målarnas ombudsman men han var också föreståndare i Folkets hus.

Som framgår under flera avsnitt i denna uppsats var Tycho Hedén en aktiv kulturpolitiker, vilket nog inte är den gängse bilden av denne stadens ”starke man”. Han hade sitt avgörande finger med i utvecklingen av museet, musiken, konsten och teatern. Hans dotter Birgit Hedén kan berätta att både pappa Tycho och mamma

Tycho Hedén på presskonferens i Akademi-kvarnen/Upplandsmuseet 1958.

Foto Uppsala-Bild. Upplandsmuseet.

Olga var mycket kulturellt intresserad. På skolloven var det tradition att hela familjen gjorde kulturresor till Stockholm med besök på museer, konstutställningar, teater och opera. Karl Gerhard var en av Tychos favoriter medan Olga hellre föredrog Operan. Men de delade upplevelserna med varandra och med barnen. När Tycho hade träffat landsantikvarie Nils Sundquist kom han ofta hem och berättade för familjen när han fått veta något nytt om stadens historia.

Skådespelaren Agneta Prytz, gift med teaterchefen Gösta Folke, påpekade en gång att Tycho inte såg alla föreställningarna på stadsteatern. Det visar dels vilken koll det fanns på drätselkammarens ordförande dels att hans tid inte räckte till all kultur, men de missade pjäserna var inte många, det kunde Tycho bevisa.

Med den uppväxten är det inte förvånande att också Birgit blev en aktiv kulturpolitiker i Uppsala kommun.

Uppsala stadsteater

Ett teaterbolag bildades 1949 genom aktie-teckning av stadens större industrier och Uppsala stad. Avtal träffades med Folkets hus föreningen som byggt lokaler för teater i sitt nya hus. Teatern invigdes den 23 september 1950 med Figaros bröllop i ett gästspel från Operan med Joel Berglund i titelrollen.

Bolaget drogs redan från början med ekonomiska underskott. Efter tre år bad teatern landstinget om 10 000 kronor i anslag med hänvisning till att publiken kom från hela länet. Förvaltningsutskottet ansåg att problemet snarare var att bolaget fick mindre statliga pengar än andra stadsteatrar från Lotterimedelsfonden – det var detta som borde åtgärdas i första hand. Stadsteatern fick trots allt ett bidrag. Förlusterna fortsatte liksom landstingets något motvilliga stöd. Det ökade till 15 000 kronor till 1959 men bolaget önskade mer. Förvaltningsutskottet undersökte vad andra landsting bidrog med till stadsteatrar och tyckte det räckte.

Ambitionen fanns att utveckla Uppsala stadsteater till fromma för kulturlivet i hela länet. Tänkbara scener för turnéer i länet inventerades och SJ kontaktades för ett samarbete om resor till föreställningar i Uppsala. Någon större omfattning fick inte detta. Uppsala lyckades få med sig Gävle stad som partner i teaterbolaget. Efter diskussioner enades landstinget, Uppsala stad, Gävle

Uppsala stadsteaters scen i Folkets hus, Uppsala, 1952. Foto Gunnar Sundgren. Upplandsmuseet.

stad och Gävleborgs läns landsting 1971 om hur underskottet vid teatern skulle fördelas. Uppsala stad tog 65 procent, landstinget 10 procent och grannarna i norr täckte resten av underskottet. För landstinget innebar det en flerdubbling av stödet.

Denna fördelning stod sig till 1988. Där-efter tog Uppsala stad ensam ansvaret för stadsteatern medan landstinget tog hand om Musikstiftelsen och Musik i Uppland.

Fria teatergrupper

Sjuttioalet var de fria teatergruppernas guldålder, och även Uppsala fick riklig del av denna trend. De fria grupperna gav teaterkonsten nya dimensioner och nådde nya publikgrupper. Bland annat fick barnteatern ett uppsving. Landstinget såg positivt på den utvecklingen och gav stöd. Landstingets kulturutredning 1979 föreslog ökat stöd till de fria teatergrupperna.

Panikteatern och dockteatern Totem var två av de mer kända bland som mest ett tiotal grupper. Stödformerna har växlat genom åren sedan dess, och grupperna kunde även få ett indirekt arrangörsstöd via länsteaterföreningen.

Arkiv

Folkrörelser och föreningsliv av alla slag har gjort avtryck i Uppsala läns historia de senaste hundrafemtio åren. En del organisationsarkiv har vårdats ömt av eldsjälar, andra har levt under betydligt sämre villkor. Det har säkert hänt att arkiv kastats på grund av ren okunnighet.

Vänsterpartisten och arkivarbetaren Rubert Källström motionerade 1971 om att landstinget skulle utse en kommitté för att, tillsammans med Uppsala kommun, utreda ett blivande folkrörelsearkiv för länet. Arbetarrörelsens arkiv i Uppsala kallade 1973 till en konferens för Uppsala kommun, landstinget och ett 10-tal distriktsorganisationer. Där tillsattes en utredning med socialdemokraten Aldes Andersson som ordförande och stadsarkivarie Cristina Wahlström som sekreterare.

Samtliga kommuner, utom Älvkarleby, var positiva till utredningens förslag 1977 om att bilda föreningen Folkrörelsearkivet i Uppsala län. Landstinget beslutade stå för hälften av finansieringen förutsatt att kom-

munerna tog resten. Så blev det och även Älvkarleby kommun anslöt sig.

Folkrörelsearkivet startade 1978. Efter en tid med provisorier kunde arkivet sju år senare flytta in i moderna lokaler i det nya stadsbiblioteket i anslutning till stadsarkivet i Uppsala. Föreningen har drygt 500 medlemmar och arkivet rymmer drygt 2000 hyllmeter.

En förening för näringslivsarkiv bildades i länet år 2000. Den har ett 70-tal medlemsföretag och får bidrag från landstinget. Föreningen bytte namn till Företagens historia och skaffade nya lokaler i Boländernas industriområde 2012 där den disponerar närmare 3000 hyllmeter.

Föreningsstöd, ungdom, idrott med flera

De flesta större folkrörelser är organiserade i tre nivåer – lokalt, distriktvis och nationellt. Det var därför inte förvånande att distriktsorganisationerna vände sig till landstingen för att få stöd.

Nykterhetsrörelsen

Alkoholen och dess skadeverkningar var en av det tidiga 1900-talets stora samhällsfrågor. Den organiserade nykterhetsrörelsen i form av IOGT kom till Sverige 1879. Rörelsen upplevde sin storhetstid med cirka sex procent av landets befolkning som medlem-

Motorförarnas helnykterhetsförbund, MHF, firar 25-årsjubileum på Östgöta nation, Uppsala, 1952. Foto Axel Sagerholm. Upplandsmuseet.

mar omkring 1910. Vid folkomröstningen 1922 om rusdrycksförbud i Sverige röstade hela 49 procent för ett totalförbud.

IOGT, Templarorden och Blå Bandet anhöll 1913 om bidrag från landstinget med 1200 kronor för att utvidga sin verksamhet. Den frisinna (han blev senare bondeförbundare) Johan Andersson i Raklösen, Tierp, tog det som sin egen motion. Vid voteringen fanns det majoritet för bidrag, men det krävdes två tredjedels majoritet för nya utgifter så frågan föll. Tre år senare bifölls en motion från den frisinna Eric Björnberg i Åkerby, Enköping, som själv var fältsekreterare i Blåbandsförbundets centralorganisation.

Bidraget beviljades därefter varje år, efter en återkommande motion av socialdemokraten K.A. Borg, Skutskär. När Borg

avgick 1938 fördes traditionen vidare av socialdemokraterna, först av David Eklöf, Skutskär, och därefter av John Lundberg.

MHF-distriktet (Motorförarnas helnykterhetsförbund) fick bidrag första gången 1937 med stöd av landstingsmannen Gustaf Almgren (S) från Alunda. Länet hade det fjärde högsta antalet olyckor i landet och Uppsala stad det femte högsta bland städerna. Onykterheten var den främsta anledningen enligt MHF. På 1950-talet utökades antalet mottagare med DKS, De kristna samfundens nykterhetsarbete, och Sällskapet Länkarna.

Socialdemokraterna John Lundberg och Tycho Hedén ville 1955 öronmärka ett anslag på 12000 kronor för en intensifierad nykterhetskampanj när motboken avskaffades. Anslaget beviljades och höjdes kraftigt de följande åren med hänvisning till det ökande fylleriet efter den 1 oktober 1955.

Bondeförbundaren Ferdinand Nilsson ansåg läget så allvarligt att motboken kanske borde återinföras. Socialdemokraten Waldemar Plan fick 1959 med sig landstinget på ett myndigt uttalande: ”Då landstinget anvisar avsevärda medel till nykterhetsfrämjande ändamål förväntar sig landstinget en positiv inställning till denna fråga bland länets invånare.”

Ungdomsorganisationer

Socialdemokraterna motionerade 1960 framgångsrikt om att landstinget skulle ge

Bandyspel på Lärstavikens is vid Wiks slott. 1927. Landstingsarkivet.

instruktörsbidrag till ungdomsorganisationer. Det gavs till organisationer som hade lokalavdelningar i minst sju av länets då 23 kommuner: 3 000 kronor om det fanns 500 medlemmar och tio avdelningar; 6 000 kronor om det fanns 1 000 medlemmar och tjugo avdelningar. Fem högerpartister reserverade sig mot att stödet kunde ges även till politiska ungdomsorganisationer.

SSU, Ansgariförbundet (med fritidsverksamhet för inkallade soldater i Uppsala), SLU (som senare blev Centerpartiets

ungdomsförbund) och JUF (Jordbrukare Ungdomens Förbund) uppfyllde kraven för den högre summan. Liberal ungdom, Högerens ungdomsförbund och NTO (Nationaltemplarorden) fick vardera 3 000 kronor. Stödbeloppen dubblerades 1965 och gick till en växande skara ungdomsorganisationer.

Stödet har levt vidare sedan dess. I kulturnämndens budget för 2012 fick ungdomsorganisationerna två miljoner kronor eller cirka 2,4 procent av landstingsanslaget till kultur.

Ett särskilt bidrag infördes 1978 till de politiska ungdomsförbunden, bland annat därför att rösträttsåldern nyligen sänkts till 18 år och att en reform av skolans inre arbete krävde mer information. Bidraget blev 1 000 kronor per mandat som moderpartiet hade i landstinget. Konstruktionen ifrågasattes av övriga ungdomsorganisationer som menade att de politiska partierna gynnade sina egna.

Idrottsrörelsen

Idrotten som folkrörelse tog sina första steg i slutet av 1800-talet. Det hängde samman med industrialisering och urbanisering och ett idéhistoriskt skifte i synen på ansträngningar för nöjes skull. All muskelkraft behövdes inte längre för jordbrukets sysslor. Anläggningar för sport och idrott byggdes på många håll i länet – även utanför de militära exercisfälten.

När Ulrik Quensel (H) 1920 pläderade för Folkuniversitetsföreningens önskan om stöd till kurser i fysisk fostran, blev det avslag. Nio år senare var landstinget mer positivt när Upplands gymnastikförbund ville förvalta de 600 kronor som sedan lång tid tillbaka rutinmässigt gått till gymnastikfrämjande i skolorna.

Gymnastikförbundet pläderade 1936 för kraftigt stärkta förebyggande insatser, och jämförde med hur mycket landstinget satsade på redan sjuka människor. Förbundet underströk sitt samarbete med bildnings- och idrottsrörelsen. Efter en jämn votering

avgjorde ordföranden med sin utslagsröst till förmån för det lägre beloppet 1 100 kronor.

Den 28 juli 1939 lades en ”tung” fyrpartimotion till höstens landstingsmöte av Axel Petterson (H), Johan Larsson (FP), Albert Andersson (BF) och A W Eriksson (S). Den föreslog ett extra stort anslag – 2 000 kronor – till Uppsala läns skytteförbund. Man erinrade om att bidrag till förbundet utgått sedan 1865 och gjorde en tidspräglad hänvisning: ”Med hänsyn till de förhållanden, som nu råda, synes förbundet väl värt det ekonomiska understöd, ...”

Finansutskottet vid landstingsmötet tillstyrkte ett anslag på 2 000 kronor mot redovisningsskyldighet. I landstingets diskussion yrkade Arthur Elmroth (S), Otto Ottander (S) och Harald Johansson (S) avslag. Primus Wahlmark (S), Axel Petterson (H) och H T Jönsson (S) yrkade bifall. Ordföranden Axel Johansson (FP) lyssnade på att avslagsyrkandet bifallits. Vid votering visade det sig att utskottet vunnit med 21 röster mot 11. Tio socialdemokrater (av 18) och ordföranden röstade emot.

När landstingsmötet öppnade den 4 september var ledamoten Bertil Sundman (S) från Skutskär frånvarande då han blivit inkallad till militärtjänst med anledning av krigsutbrottet den 1 september.

Upplands idrottsförbund fick 1945 bidrag för instruktörsverksamhet, funktionärs- och ledarkurser, på villkor att bidraget inte gick till kanslikostnader. Året därpå beviljades Upplands fotbollsförbund stöd, och lite senare även ishockeyförbundet. Bandy skulle få del av fotbollens instruktörsbidrag. Upplands idrottsförbund och arton specialidrottsförbund gjorde 1959 en gemensam ansökan. Korpen fick stöd för första gången 1965 och den nystartade Uppsala handikappidrott något år senare.

Landstingsförbundet rekommenderade 1971 att stödet till idrottsrörelsen i budgeten skulle brytas ut från stödet till ungdomsorganisationerna och delas ut med ett visst krontal per länsinvånare. Landstinget rättade in sig i ledet och gav 0:80 kronor till en början. Stödet justerades successivt under årtiondet – till 2:13 kronor 1977.

Ett särskilt idrottspolitiskt program, *Landstinget och idrotten i samverkan*, utarbetades 1991 med avsnitt om det förebyggande arbetet, idrottsskadorna, idrottens hus och de ekonomiska bidragen. Vid en revidering 1996 lades ökad tyngdpunkt på idrottens satsningar på barn- och ungdomar. Efter en tredje revidering 2009 fick programmet rubriken *Idrotten och landstinget i samverkan 2009–2013*.

Upplands regemente fick 15 000 kronor av landstinget 1946 för att för 100 000 kronor bygga ett friluftsbad vid Grindstugan. Simkunnigheten var låg i detta sjöfattiga län framhöll regementschefen, och varje år inträffade drunkningsolyckor bland de värnpliktiga. Den årliga värnpliktskontingenten uppgick till 900 man varav 45 procent från Uppland, 35 från Stockholm och 20 från Västmanland. Det var visserligen ett statligt ansvar men eftersom det var ett engångsbelopp och till ett angeläget ändamål beslöt landstinget hjälpa till.

Regementschefen på I 8 skrev 1954 till förvaltningsutskottet och anhöll om att anslaget till anläggning av friluftsbad istället skulle få användas till upprustning av regementets idrottsplats. Anslaget hade reserverats och landstinget biföll anhållan under förutsättning att idrottsplatsen som hittills fick användas också för den civila idrotten.

Pensionärsorganisationer

Den socialdemokratiska gruppen motionerade 1964 om bidrag med 1:50 kronor per pensionär i länet till Sveriges Folkpensionärs Riksorganisation (föregångare till PRO) för fritidsverksamhet riktad till alla pensionärer. Förvaltningsutskottet till-

styrkte och ville anslå 30 000 kronor medan Ferdinand Nilsson (C) ville anslå 40 000 kronor fördelat till alla organisationer som anordnade verksamhet för pensionärer. Högern och Folkpartiet vill anslå 30 000 kronor och uppdra till förvaltningsutskottet att utreda lämpligaste organisationen av verksamheten. Det gick till votering vid landstingsmötet och förvaltningsutskottets förslag vann med 22 röster mot 18 för Nils-sons förslag. Beslutet överklagades men besvären avvisades.

Sveriges Folkpensionärers Riksförbund anhöll 1965 om anslag med 30 000 kronor till fritidsverksamhet bland länets alla pensionärer. Centerns kvinnodistrikt ansökte om 10 000 kronor för verksamhet bland gamla och sjuka. Den socialdemokratiska majoriteten biföll framställningen från Riksförbundet medan de borgerliga reserverade sig till förmån för Ferdinand Nilssons förslag att 40 000 kronor skulle fördelas till organisationer som bedrev fritidsverksamhet bland pensionärer. Med röstsiffrorna 22-18 genomdrevs beslutet.

Detta sätt att hantera bidragsgivningen till den gryende pensionärsrörelsen lade grunden till en långvarig politisk träta. Trots att Socialdemokraterna förlorade valet 1966 utnyttjade de sin majoritet på landstingsmötet samma höst till att upprepa beslutet från året innan. Det föranledde Ferdinand Nilsson (C) till en protokollsanteckning där han uttalade sin besvikelse

över att den avgående majoriteten "hävdade sitt enpartivälde in i det sista".

Den nya borgerliga majoriteten ändrade snabbt reglerna så att alla organisationer som bedrev fritidsverksamhet bland pensionärer fick del av bidraget. I juni 1968 interpellade John Lundberg (S) förvaltningsutskottets ordförande om fördelningen av bidragen. Av Nils Brage Nordlanders (FP) svar framgick att bidrag i enlighet med reglerna tilldelats Högerns, Centerns och Folkpartiets distrikt samt PRO och att PRO fått 38 000 kronor vilket var enligt deras ansökan.

Husmodersförbundet

Husmodersförbundet hade 15 lokalföreningar och 500 medlemmar när det 1922 anhöll om bidrag med 1 500 kronor för att anordna föredrag inom länet i uppfostringsfrågor och etiska frågor. Det backades upp i en motion av Louis Chrysander (FP) som även Primus Wahlmark (S) instämde i. Den avslogs med 16 röster mot 15. När länsförbundet med Ida Norrby som ordförande återkom 1927 gick det bättre och bidrag beviljades efter omröstning med 18 röster mot 13.

Anslaget till Husmodersförbundet fortsatte att vålla politisk oenighet; deras anhållan 1930 var på 700 kronor, länsstyrelsen tillstyrkte 500, finansutskottet ville avslå med tre röster mot tre och en nedlagd. På landstingsmötet yrkade landshövding Hjal-

mar Hammarskjöld bifall till länsstyrelsens förslag som vann över utskottets med 17 röster mot 13.

Förbundet motiverade sin begäran om höjt bidrag 1937 med att ”skolan huvudsakligen meddelade kunskaper och hade små möjligheter att påverka viljan och karaktären”. Hemmen hade, tyckte förbundet, förlorat en väsentlig del av det uppfostrande inflytande på ungdomen som de förut haft. Förbundet ville stödja hemmens kvinnor i deras uppfostringsroll genom kurser. Förbundet hade 30 anslutna föreningar. Landstinget höjde till 1 000 kronor och året därpå till 1 500 efter votering med 21–10 där enbart socialdemokrater röstade emot.

Under kriget såg förbundet sin roll i hemhushållningen stärkt som ett viktigt led för folkhushållningen. Den statliga Informationsstyrelsen hade en särskild sektion för Aktiv hushållning och förbundet ville stödja hemmets kvinnor i deras viktiga arbete. Deras begäran på 1 500 kronor prutades till 1 000 kronor av den då socialdemokratiska majoriteten. Den dragkampen fortsatte under krigsåren.

Husmodersförbundet pläderade 1948 för ett anslag på 1 500 kronor med argumentet att de skulle utreda andelsdjupfryseri i länet. Landstinget ansåg att en sådan utredning borde göras av till exempel hushållnings-sällskapet och prutade till 1 250 kronor.

Kulturstipendier

Kulturstipendier aktualiserades i början av 1960-talet i en motion av folkpartisten Ragnar Albrektsson. Efter sedvanlig utredning började en kulturstipendienämnd 1963 fördela 20 000 kronor.

Summorna höjdes med åren och kretsen potentiella stipendiater vidgades. Kulturutredningen föreslog 1978 att stipendierna skulle kompletteras med projektbidrag. Två år senare inkluderades även journalistik som ämne för kulturbelöningar.

Från och med 1984 bestod landstingets stöd av tre huvudkategorier: projektstipendier, arbetsstipendier och hedersstipendier. De förstnämnda gavs på förhand och måste återsäkras inom tre år. Arbetsstipendierna liknade mest de ursprungliga belöningarna och hedersstipendierna bestod av ett konstverk.

För kulturstipendier och kulturpris anslogs 400 000 kronor i kulturnämndens budget för 2012.

Regional kulturpolitik

Landstingets engagemang i kulturfrågor växte fram successivt och naturligt men det var i huvudsak initierat utifrån av inkomna ansökningar som ofta fick stöd av en eller flera landstingsledamöter. Samordning och uppsökande verksamhet stod först Uplands

kulturnämnd för och senare Bildningsförbundet. När landstingets Bildningsnämnd tillsattes 1949 fick den uppdrag och den tog vissa initiativ till utveckling och samordning.

Den första mer övergripande kulturutredningen gjordes under andra halvan av 1970-talet efter en socialdemokratisk motion och denna var i sin tur föranledd av att den statliga kulturpolitiken lades fast genom riksdagsbeslut 1974. Det fanns därför anledning för landstinget att hitta sin roll och sina prioriteringar.

Utredning pågick länge och väl, starkt försenad. När den lade sina förslag och besluten fattades 1980 bekräftades i stort sett vad som byggts upp och pågick. Några prioriteringar pekades ut och rambudgeten ökade 1981 med 15,3 procent och ökningen användes till länsbiblioteket, idrottsrörelsen, Konstfrämjandet och hemslöjden samt de fria teatergrupperna.

Uppräkningen för 1982 var drygt två miljoner eller 15,4 procent. Tillskotten fördelades enligt kulturutredningens förslag till invandrarorganisationer, fria teatergrupper och stöd till ett konstmuseum i samarbete med Uppsala kommun och Uplands Konstförening. Stödet till studieförbund och ungdomsföreningar räknades upp. Ökningen 1983 användes för Uplands konstmuseum, Uplands Musikstiftelse, Uppsala läns musikråd och nya lokaler för folkrörelsearkivet.

I slutet av 1990-talet formulerades landstingets kulturstrategier med tre nyckelord: *initiera*, *samordna* och *samverka*. Kultur i vården och konstnärlig utsmyckning betonades som viktiga interna inslag för landstinget.

Landstingsfullmäktige antog 2005 delvis nya mål och strategier. Det hela illustrerades med en tredelad cirkel vars sektorer stod för separata utgångspunkter för politiska beslut: *konsten*, *människan* och *regionen*. Ur detta bildades områdena konstpolic, kulturpolitik och kulturplanering.

När den statliga kulturpolitiken lades om 2010 fick regionerna och landstingen en ny roll. De ska medverka i fördelningen av de statliga anslagen till kulturen inom respektive län. Landstingen har därför fått uppdrag att inom det egna länet utforma regionala kulturplaner som läggs till grund för en dialog med Statens kulturråd om hur de statliga anslagen bör fördelas. Den första kulturplanen av detta slag för Uppsala län antogs av landstinget i juni 2012.

Den politiska organisationen

Landstinget var restriktivt med att inrätta centrala politiska nämnder. Däremot fick varje ny lokal inrättning en egen styrelse som sjukstugor, idiotanstalten, barnhem, skolor och elevhem. Ända fram till 1884 var landstingsmötet det enda politiska organet

och det möttes en gång per år. Därefter valdes varje år en förvaltningsnämnd på tre personer, landstingsordföranden och två ledamöter, som tillsammans skulle se till att beviljade bidrag utbetalades och kontrollera hur de användes.

Först 1922 inrättades förvaltningsutskottet, föregångaren till dagens landstingsstyrelse. Den hade ansvar för all verksamhet, som vid den tiden hade börjat växa, framförallt inom sjukvården. Förvaltningsutskottet delades 1942 så att en hälso- och sjukvårdsberedning fick centralt ansvar för hälso- och sjukvården. En löne- och pensionsnämnd tillsattes samma år. Nästa verksamhetsområde som växt och behövde ett samordnande politiskt organ var det som sammanfattades som bildningsfrågorna och det blev en Bildningsnämnd 1949.

Bildningsnämnden yttrade sig över bidragsansökningarna inom området men det var både förvaltningsutskottet och undervisningsutskottet vid landstingsmötet som också beredde dem innan beslut fattades om alla bidrag separat av landstinget.

Landstinget fick sin första renodlade kulturnämnd den 28 april 1971. Att det blev just vid detta udda datum berodde på att en undervisnings- och bildningsnämnd hade valts i december 1970. När landstinget tog över delar av gymnasieskolan från den 1 juli 1971 krävde författningarna en särskild utbildningsnämnd. Därför inrättades dels en kulturnämnd dels en utbildningsnämnd på

landstingsmötet i april. Många ledamöter satt i båda nämnderna. Den förste kulturnämndsordföranden blev oppositionslandstingsrådet Evert Larsson (C) från Grillby.

Från mandatperioden som började 1974 fick kulturnämnden på försök arbeta med en rambudget. Den omfattade 4,8 miljoner kronor för 1975, en höjning med 800 000 kronor. Inkomna bidragsansökningar redovisades för landstingsmötet men det var kulturnämnden som beslutade om fördelningen. Erfarenheter av rambudgeten var enbart goda, bland annat avlastades landstingsmötet 42 beslutspunkter genom att kulturnämnden fördelades av nämnden.

Kulturnämnden försökte äska medel utöver ramen, särskilt när detta kunde motiveras med att nya verksamheter tillkommit sedan föregående år. Så skedde när Musikstiftelsen och Folkrorelsearkivet bildades. Förvaltningsutskottet ålade i regel nämnden att inrymma anslagsbehoven inom ramen.

Några år på 1980-talet samordnades verksamhet inom kultur, fritid och turism i en kultur- och fritidsnämnd. I början av 1990-talet blev det en kultur- och folkbildningsnämnd när den också var styrelse för folkhögskolan. När landstingets skolverksamhet minskade i slutet av 1990-talet samordnades verksamheter i en kultur- och utbildningsnämnd. Sedan 2002 är det åter en kulturnämnd som har ansvaret, även för folkhögskolan.

I den historiska och natursköna miljön på Wik har landstinget bedrivit folkhögskoleverksamhet sedan 1876. "Majmorgon". Wiks slott, Baltingsta socken, 1965. Foto Gunnar Sundgren. Upplandsmuseet.

<i>Kulturnämndsordföranden</i>	<i>År</i>
Evert Larsson (C)	1971–1973
Ove Hultquist (C)	1974–1976
Dick Jansson (S)	1977–1988
Sif Eklund (C)	1989–1994
Helena Wallström (S)	1995–1997
Marie Öberg (S)	1997
Sonja Melinder (S)	1998
Johnny Svahn (S)	1999–2006
Jonas Segersam (KD)	2007–2010
Ove Hultquist (C)	2011–

<i>Förvaltningschefer</i>	<i>År</i>
Torsten Sundén	1971–1975
Sven-Erik Bjärnhall	1976–1978
Mats O Karlsson	1979–1985
Agneta Sundelöf	1986–1997
Solweig Ekström	1998–2002
Lars B Andersson	2003–2012
Calle Nathansson	2012–

Sammanfattande reflektion

Kulturfrågorna har aldrig varit stora inom landstinget mätt i ekonomiska termer. Landstingets stöd till kulturlivet och folkbildningen på länsnivån var dock strategiskt viktigt under dess uppbyggnad från 1910-talet och framåt. Det var under den tiden påtagligt hur ett antal ledande landstingspolitiker med kulturintresse såg till att bidragen beviljades trots att de stundtals ifrågasattes.

Under perioden 1950–1990 bidrog landstinget verksamt, tillsammans med Uppsala stad, till att kulturinstitutioner byggdes upp i länet inom: museum, teater, konst, arkiv och musik. Huvudmannaskapet delades inledningsvis mellan landstinget och staden men separerades i slutet av perioden. Institutionernas andel av landstingets kulturbudget har ökat påtagligt på bekostnad av stödet till folkrörelser och föreningar. Kulturbudgeten har dock i regel utökats i takt med de nya åtagandena så att bidragen värdesäkrats för de flesta mottagare.

Även om kulturbudgeten är liten jämfört med landstingets kostnader för hälso- och sjukvården och kollektivtrafiken är alla tre områdena lika viktiga och ansvarsfulla. För både kulturen och kollektivtrafiken har landstingens ansvar under de senaste åren formellt sett förstärkts genom riksdagens beslut om de regionala kulturplanerna respektive de länsvisa kollektivtrafikmyndigheterna.

Mats O Karlsson var 1979–1985 landstingets kultur- och fritidschef. 1988–2006 var han landstingsråd (S) och landstingsstyrelsens ordförande 1995–2006. Han är författare till boken ”En demokratisk samhällsbyggare under 150 år, Landstinget i Uppsala län” som färdigställdes 2012.